

Ginter Dzierżon

"Error qui versetur circa id quod substantiam actus constituit (can. 126). Studio storico-giuridico", G. Moscariello, Roma 2001 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 48/1-2, 258-262

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

się na dotychczasową historię zagadnienia, formułuje odpowiedź pozytywną, argumentując to np. względami ekumenicznym. Należy zauważyć, że postawione pytanie jest bardzo ciekawe. Odpowiedź zaś wielce uproszczona, ale ta kwestia nie stanowiła przecież przedmiotu badań. Myślę też, że obawy Autora dotyczące „dotkliwego braku księży”/s. 275/, są nieco przedwczesne i przesadzone.

Zaprezentowane opracowanie jest publikacją wielce wartościową, potrzebną i godną polecenia. Posiada liczne walory naukowe i wiedzy praktycznej. W kanonistyce polskiej jest to pierwsze tak obszerne dzieło, porządkujące kwestię ustanawiania szafarzy sakramentów. Co więcej oparte jest na bardzo bogatym i wyczerpującym materiale źródłowym, sięgającym początków Kościoła. Stanowi też ono znaczący wkład do nauki prawa kanonicznego w ogóle, gdyż w sposób bardzo klarowny przybliżyła proces historycznego kształtowania się i obecnego kształtu instytucji szafarza sakramentów świętych w Kościele łacińskim i Kościołach wschodnich. Autor nie pominął również zagadnień trudnych, dyskusyjnych, a nawet kontrowersyjnych wypowiadając własną, bardzo często dobrze uzasadnioną i wyważoną opinię. Sformułował też szereg ciekawych propozycji *de lege ferenda*. Opracowanie ks. Zb. Janczewskiego posiada ogromne i aktualne znaczenie formacyjne, gdyż dotyczy trwającej wśród duchownych i wiernych świeckich dyskusji co do udziału, zwłaszcza tych drugich w życiu Kościoła. Dodatkowym walorem pracy jest dołączone streszczenie w języku angielskim.

Ks. Józef Wroceński SCJ

G. Moscarello, «Error qui versetur circa id quod substantiam actus constituit» (can. 126), Studio storico – giuridico, Roma 2001, ss. 279

We współczesnej kanonistyce jeden z wiodących kierunków badań dotyczy refleksji nad generalną teorią aktu prawnego. Problematyka aktu prawnego posiada charakter wielowątkowy. Dociekania bowiem kanonistów w tej dziedzinie nie koncentrują się wyłącznie wokół analizy kwestii wpływu poszczególnych jego elementów strukturalnych na jego nieważność, lecz wiążą się również z refleksją nad jego wadami.

Znaczący dorobek naukowy w tej dziedzinie powiększył się o kolejną monografię. Tym razem idzie o publikację napisaną przez G. Moscarello, dotyczącą kwestii błędu co do substancji aktu prawnego. Należy jednocześnie dodać, iż prezentowana pozycja jest doktoratem napisanym na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie.

Dysertacja składa się z dwóch części. Pierwsza z nich, o charakterze historycznym, dotyczy ewolucji koncepcyjnej figury błędu substancjalnego, poczynając od rozwiązań wypracowanych w systemie prawa rzymskiego, a skończywszy na osiągnięciach kanonistyki XX – wiecznej (ss. 7-155); w części drugiej natomiast Autor skoncentrował swą uwagę na dwóch kluczowych zagadnieniach dla tego opracowania, tzn. interpretacji figury błędu substancjalnego oraz jej aplikacji w obszarze prawa małżeńskiego (ss. 157-246).

W skład części pierwszej weszły cztery rozdziały. Każdy z nich posiada podobną strukturę. We wszystkich z nich bowiem Autor zaprezentował koncepcyjne ujęcia błędu występujące w następujących po sobie przedziałach czasowych. Należy jednocześnie podkreślić, iż taki sposób podejścia wiązał się z podjęciem ogromnego wysiłku badawczego. Albowiem w tej części opracowania G. Moscarello poddał analizie nie tylko materiały źródłowe prawa kościelnego, lecz zaprezentował również rozwiązania wypracowane w prawie rzymskim.

Rozdział pierwszy opracowania został poświęcony osiągnięciom prawa rzymskiego w tej dziedzinie. Wnikliwa analiza zebranego materiału źródłowego wykazała, iż w systemie tym, dopiero w okresie postklasycznym uznano destrukcyjny wpływ błędu na nieważność podejmowanego aktu prawnego. Co więcej, wysiłki prawników rzymskich doprowadziły do wyodrębnienia różnorodnych kategorii błędów, takich jak: błąd co do typu czynności prawnych (*error in negotio*), błąd co do osoby (*error in persona*), błąd co do identyczności przedmiotu (*error in corpore*), czy też błąd co do właściwości przedmiotu (*error in substantia*). W myśl opinii większości romanistów (P. Voci, U. Ziletti), w porządku tym pojęcie substancji łączono nie tyle z funkcją, lecz przede wszystkim z naturalnymi elementami strukturalnymi przedmiotu aktu.

Rezultaty twórczych poszukiwań prawników rzymskich wywarły poważny wpływ na rozwój kanonistyki. Stąd też w kolejnych trzech rozdziałach G. Moscarello ukazał ewolucyjny rozwój doktryny co do figury błędu substancjalnego w następujących po sobie przedziałach czasowych. Z punktu metodologicznego taki sposób podejścia należy uznać za w pełni uzasadniony. Wydaje się bowiem, iż na określenie ram czasowych poszczególnych rozdziałów wpłynęły przede wszystkim znaczące zmiany w pojmowaniu prezentowanego zagadnienia.

Drugi z rozdziałów obejmuje czasokres od Dekretu Gracjana aż po czasy T. Sanchez. Z przeprowadzonych wnikliwych badań wynika, iż w okresie tym wypracowano podwaliny doktryny w tej materii. Szczegółowa analiza poglądów wielu ówczesnych autorytetów (Mistrz Gracjan, P. Lombard, Rajmund z Penaford, św. Tomasz z Akwinu, św. Bonawentura, R. di Mediavilla, G. Medina, D. Soto, L. Molina, F. Rebellus), jak również treści wielu ówczesnych dzieł (*Summa Astesana*, *Summa Tabiena*, *Summa Sylvestrina*) wykazała, iż w tym czasie rozgraniczano

m.in. pomiędzy formami błędów, których prawnym następstwem stała się nieważność podejmowanych aktów (*error personae*) oraz tymi, które nie wywierały taki radykalnego skutku (*error conditionis*). Trafnie zauważył Autor, iż w średniowiecznej doktrynie funkcjonowało już pojęcie substancji odpowiadające temu o którym jest mowa w pierwszej figurze błędu, ujętej w kan. 126 KPK.

Rozdział trzeci wiąże się z wnikliwą analizą bogatego materiału źródłowego poczynsży od czasów T. Sancheza, aż po czasy św. A. M. Liguorii. Przedmiotem zainteresowań G. Moscarello stały się poglądy tak wybitnych autorytetów w tej dziedzinie jak: T. Sanchez, F. Suarez, G. De Salas, L. Lessio, V. Filicci, B. Ponce de León, M. Bonacina, G. De Conick, P. Laymann, G. E. Trullench, E. Fagundez, R. Aversa a Sanseverino, G. De Lugo, G. De Decastillo, Elaender De SS. Sacramento, T. Tamburini, G. Gobato, H. Busembaum, C. Haunoldo, J. B. Gonet, S. Illsung, G. Clericato, C. La Croix, P. Sporer, G. Kugler, L. Babenstuer, H. Tournely, C. Roncaglia, A. Holzmann, F. von Sales Widmann, czy też B. Ebel.

Z przeprowadzonych badań wynika, iż większość ówczesnych autorytetów łączyła pojęcie *substancji* z przedmiotem kontraktu lub też z przedmiotem podejmowanego aktu. Co więcej, w okresie tym rozumienie tej problematyki uległo dalszemu pogłębieniu. Prawnie bowiem termin ten odnoszono nie tylko do elementów istotnych, lecz wiązano go również z elementami akcydentalnymi, które na skutek szczególnej decyzji działającego związanej np. z warunkiem bezwzględnie wymaganym (*condicio sine qua non*) przybrały charakter substancjalny. Takie podejście nie wyczerpywało jednak całej złożoności zagadnienia. Niektórzy autorzy bowiem uwydatniali współzależność zachodzą pomiędzy substancją aktu a pojęciem *przyczyny* (F. Suarez, B. Ponce de León, S. Illsung, C. La Croix, H. Tournely, C. Roncaglia, A. Holzmann).

Z kolei w czwartym rozdziale G. Moscarello skoncentrował swą uwagę na kwestii ewolucyjnego rozwoju problematyki dotyczącej błędu substancjalnego w czasach od św. Alfonsa Liguorii aż po promulgację Kodeksu z 1917 r. W tej części dysertacji poddał on szczegółowej analizie poglądy wielu wybitnych autorytetów poczynsży od konceptu wypracowanego przez wielkiego ówczesnego moralistę jakim był św. A. Liguorii, poprzez prace komentatorów *Corpus Iuris Canonici* z XVII i XVIII w. (E. Gonzalez Tellez, E. Pirhing, A. Reiffensstuel, Z. Van Espen, F. Schmalzgreuber, F. Schmier, F. Boechn, R. Moschat), a skończywszy na osiągnięciach tak wybitnych autorytetów jak: A. Ballerini, G. Annibale, E. Feije, A. Lemkahl, H. Noldin, F. Wernz, M. De Luca; E. Génicot.

Z podjętej wnikliwej eksploracji wynika, iż generalnie rzecz biorąc, w okresie tym wiązano pojęcie błędu substancjalnego z przedmiotem kontraktu. Nie wszyscy autorzy jednak podzielali taki punkt widzenia. Albowiem niektórzy z nich łączyli tę figurę bądź to z fałszywą percepcją natury aktu prawnego, bądź też z błędem co do przymiotów substancjalnych.

Druga część monografii posiada charakter dogmatyczny. G. Moscarello w tej części dysertacji z jednej strony podjął próbę interpretacji figury błędu substancjalnego, z drugiej zaś zaprezentował aplikację tej wady aktu prawnego w obszarze prawa małżeńskiego.

W skład tej części weszły jedynie dwa rozdziały: W rozdziale piątym Autor ukazał mechanizmy powstawania wady aktu prawnego wynikającej z zaistnienia błędu o charakterze substancjalnym. Należy jednocześnie zauważyć, iż przeprowadzenie badań w tej dziedzinie stałoby się niemożliwe bez podjęcia szczegółowych analiz poglądów nie tylko kanonistów, lecz również moralistów. W rozdziale tym zatem G. Moscarello zaprezentował najpierw opinie znanych komentatorów Kodeksu z 1917 r. (F. Wernz – P. Vidal, A. Blat, L. Chelodi, A. Vermeersch – I. Creusen, B. Ojetti, M. Conte a Coronata, A. Alonso Labo, E. Regattillo, J. Slasmans, S. Spos, G. Michiels), następnie zaś poddał szczegółowej analizie stanowisk zawarte w traktatach moralnych napisanych m.in. przez D. Prümmera, I. Ubacha, M. Zalbę, po czym zaś przedstawił koncepty wypracowane przez wybitnych komentatorów Kodeksu Jana Pawła II z 1983 r. (E. Molano, F. Urrutia, V. De Paolis, J. García Martín, R. Hill, E. Benlloch, C. Porera, L. Chiappetta).

Podjęty przez tak wybitne autorytety wysiłek zaowocował nowymi osiągnięciami. We współczesnej doktrynie bowiem rozróżnia się wyraźnie pomiędzy dwiema zasadniczymi formami błędu substancjalnego, tzn. błędem substancjalnym przedmiotowym oraz błędem substancjalnym podmiotowym występującym w postaci warunku bezwzględnie wymaganego. Co więcej, w myśl opinii Autora, pojęcie błędu substancjalnego posiada wielorakie znaczenie. Obecnie bowiem odnosi się je zarówno do natury aktu, do przedmiotu aktu oraz istotnych przymiotów o charakterze przedmiotowym, jak również do samej osoby.

Szósty z rozdziałów został poświęcony kwestii aplikacji figury błędu substancjalnego w kanonicznym systemie prawa małżeńskiego. W końcowej części dysertacji Autor skoncentrował przede wszystkim swą uwagę na wykładni kan. 1097 KPK. Otóż wskazał on na występowanie organicznego związku pomiędzy funkcjonującym we współczesnej kanonistyce koncepcjami błędu co do osoby a pewnymi figurami błędów wypracowanymi w prawie rzymskim, takimi jak: błąd co do przedmiotu aktu (*error in obiecti*) czy też błąd co do substancji przedmiotu aktu (*error in substantia obiecti*). W myśl jego opinii, z pierwszą formą błędu spotykamy się wówczas, jeśli wola działającego jest skierowana na przedmiot działania; druga natomiast postać pojawia się wtedy, gdy fałszywe przekonanie dotyczy przymiotu wchodzącego w skład struktury przedmiotowej aktu, ważkiego zarówno z punktu widzenia naturalnej kompozycji aktu, jak również z aspektu społecznego.

Badania przeprowadzone przez G. Moscarello dowiodły, iż błąd substancjalny o którym mowa w kan. 126 KPK znalazł swą aplikację w treści kan. 1097 KPK. Au-

tor stoi na stanowisku, iż formy błędów, które skodyfikował Prawodawca w tej normie, tzn. błąd co do osoby (kan. 1097 (1 KPK), oraz błąd co do przymiotów osoby wprost i zasadniczo zamierzony (kan. 1097 (2 KPK) należy pojmować w kategoriach przedmiotowego błędu substancjalnego.

Zaprezentowaną monografię należy uznać za znaczący przyczynek w rozwoju badań nad generalną teorią aktu prawnego. Podjęta przez Autora szczegółowa analiza bogatego materiału źródłowego, jak i literatury kanonistycznej ukazała z jednej strony ewolucyjny rozwój myśli co do figury błędu substancjalnego na przestrzeni dziejów, z drugiej zaś wykazała istnienie organicznego związku pomiędzy osiągnięciami kanonistyki a rozwiązaniami prawnymi występującymi w obowiązującej kodyfikacji.

ks. Ginter Dzierżon

M. C. Heinzmann, *Le leggi irritanti et inhabilitanti. Natura e applicazione secondo il CIC 1983*, Roma 2002, ss. 227

Wydawnictwo *Editrice Pontificia Università Gregoriana* opublikowało kolejną rozprawę doktorską, napisaną przez M. C. Heinzmanna. Tematyką przewodnią dysertacji stała się problematyka dotycząca natury oraz aplikacji ustaw unieważniających i uniezdalniających w Kodeksie Jana Pawła z 1983 r.

Wydaje się, iż tak spreycyzowany temat wpłynął w decydujący sposób na strukturę prezentowanej pracy. Składa się ona z dwóch części. Przy czym, część pierwsza dotyczy miejsca ustaw unieważniających oraz uniezdalniających w kanonicznym systemie prawnym. Zagadnienie to ujęto wieloaspektowo, tzn. zarówno w aspekcie historycznym, teoretycznym, jak i systematycznym (ss. 13-92). Część druga natomiast została poświęcona roli ustaw unieważniających oraz uniezdalniających w prawie skodyfikowanym (ss. 93-210).

M. C. Heinzmann w pierwszym rozdziale części pierwszej skoncentrował swą uwagę na kwestii ewolucji instytucji ustaw unieważniających oraz ustaw uniezdalniających w źródłach prawa. Podał on szczegółowej analizie zarówno materiały źródłowe prawa rzymskiego, jak i źródła prawa kanonicznego. Należy zarazem podkreślić, iż zakres czasowy prowadzonych badań był bardzo szeroki. Objął on bowiem swym zasięgiem przedział czasowy sięgający czasów starożytnych aż po reformę Kodeksu Pio – Benedyktyńskiego z 1917 r.

Z przeprowadzonych badań nad źródłami prawa rzymskiego wynika, iż w systemie tym nie funkcjonowały kategorie ustaw będące przedmiotem zainteresowań